

SERES GERDA

'56 HÉTKÖZNAPI HŐSEI

Radikális nézeteket valló gyári munkás, Kádárban bizó párttag, kikeresztelkedett zsidó ügyvéd, leszerelt rendpárti katona, vidéki színházigazgató – 1956-ban mindannyian Magyarország szabadságáért küzdöttek. Alig akadt bennük valami közös: rendkívül eltérő politikai, világnézeti vagy családi háttérrel kerültek a forradalom sodrásába.

Egyben viszont egyetértettek: elutasították a diktatúra embertelenségét. A forradalom leverése után a kádári megtorlógépezet több mint kétszáz embert ítelt halálra közvetlenül a szabadságharcban játszott szerepük miatt. A Nemzeti Emlékezet Bizottsága a periratok és visszaemlékezések alapján próbálja rekonstruálni a forradalom hétköznapi hőseinek életútját. A személyes momentumok és történetek átélhetővé teszik a hatvan évvel ezelőtti eseményeket, és segítenek, hogy tisztuljon a kép a 20. század magyar történelmének egyik legmeghatározóbb eseményéről.

Négyen a halálra szántak közül

Bárány János, szerszámkészítő (1930–1959)

„Csak annak köszönhetjük, hogy a nép mellettünk volt. Nem tudtunk olyan lakásba benyitni, ahol ne segítettek volna. Étel, ruhát adtak, az asszonyok maguk készítették el a benzines palackokat, s nyújtogatták ki az ablakon, ha valahol találtak egy töltényt, felvették és nekünk adták, hogy annyiival is több legyen. Hát ezért.” – válaszolta *Bordósipkás Jancsi* a Magyar Ifjúság riportérének arra a kérdésére, hogyan tudták tartani magukat a felkelők a szovjet túlerővel szemben. Az interjú 1956. november 3-án jelent meg, a *Bordósipkás Jancsi* pedig *Bárány János* volt, a *Tompa utcai* felkelőcsoport legendás vezetője. Pertársa, *Mécs Imre* később úgy nyilatkozott róla: *Bárány* kiemelkedő személyiség volt, a kiváló intelligenciájú munkás-emberek fajtájából.

1930-ban született, édesanyját nagyon hamar elvesztette. Lakatosnak tanult a csepeli Weiss Manfréd-gyárban, a későbbi *Rákosi Mátyás Vas- és Fémművekben*, ahol kétszer is sztahanovista oklevelet szerzett.

Csatlakozott az október 23-ai tüntetéshez, s amikor a Magyar Rádiónál megkezdődött az ostrom, Csepelről munkásokat, valamint fegyvereket hozott. A *Tompa utcai csoport* a vezetőjévé választotta. Az egység a közrendet biztosította, de többször harcolt a szovjet csapatok ellen is. Október 30-án egyike volt azoknak a ferencvárosiaknak, akik *Tildy Zoltán* államminiszterrel, a kispapapárt korábbi vezetőjével és volt köztársasági elnökkel tárgyaltak. A november 4-ei szovjet, katonai benyomulásnak a csoport keményen ellenállt. Amikor a fegyveres küzdelem elbukott, menyasszonyával Ausztriába próbált szökni, de elfogták. Csepelre

visszatérve a gépgyár munkástanácsának tagja lett, majd a Csepeli Forradalmi Ifjúsági Szövetség delegáltjaként beválasztották a Csepeli Nagymunkástanácsba. Az egykori corvinista, *Nagy László* vont be a *Bástya-csoport* nevű illegális mozgalom fegyveres szervezkedésébe: röpcédulákat terjesztett és fegyvereket gyűjtött. 1957 áprilisában tartóztatták le. A *Nagy József és társai elleni per* ötödrendű vádlottjaként a Fővárosi Bíróság hírhedt *Tutsek Gusztáv* vezette népbírói tanácsa 1958. május 22-én halálra ítélte. A legtöbb halálos ítéletet meghozó *Borbély János*, a „mosolygó halál” vezette – másodfokon eljáró – Legfelsőbb Bíróság tanácsa emelte jogerőre az ítéletet. A kegyelmi kérvénye elutasítása után *Bárány Jánost* 1959. február 18-án kivégezték.

Karátson Gábor író, festő találkozása 1956-ban *Bárány Jánossal*: „Ahogy ott üléseztünk, bevonul két vagy három fiú meg egy lány, ismeretlenek. Mint mondták a Mafisztól, a Magyar Forradalmi Ifjúság Szövetségtől érkeztek. [...] Csak évtizedek múltán tudtam meg, hogy *Bárány János* volt az egyik fiú, a híres piros sapkás *Jancsi*, a *Tompa utcai* felkelők akkor már persze legendás parancsnoka. Szót kért, s barátságosan megdorgált bennünket, hogy mi csak itt fortyongunk az egyetemista levünkben, s őket, a harcoló ifjúságunkat úgymond le se tojjuk. [...] Támogassuk őket, kérte a jovialis, kerek képű fiú, mert a kádáristák már mindenhol megjelentek [...]. Megbeszéltük a dolgot, így kezdtünk kijárni a csepeli gyárba. Más kérdés, hogy a kerek képűvel nem találkoztunk ott már, nem találkoztunk vele soha többé. Az ő útja, még néhány kalandon át, akkor már a bitófa felé vezetett.” (*Bárány. Valasz.hu*)

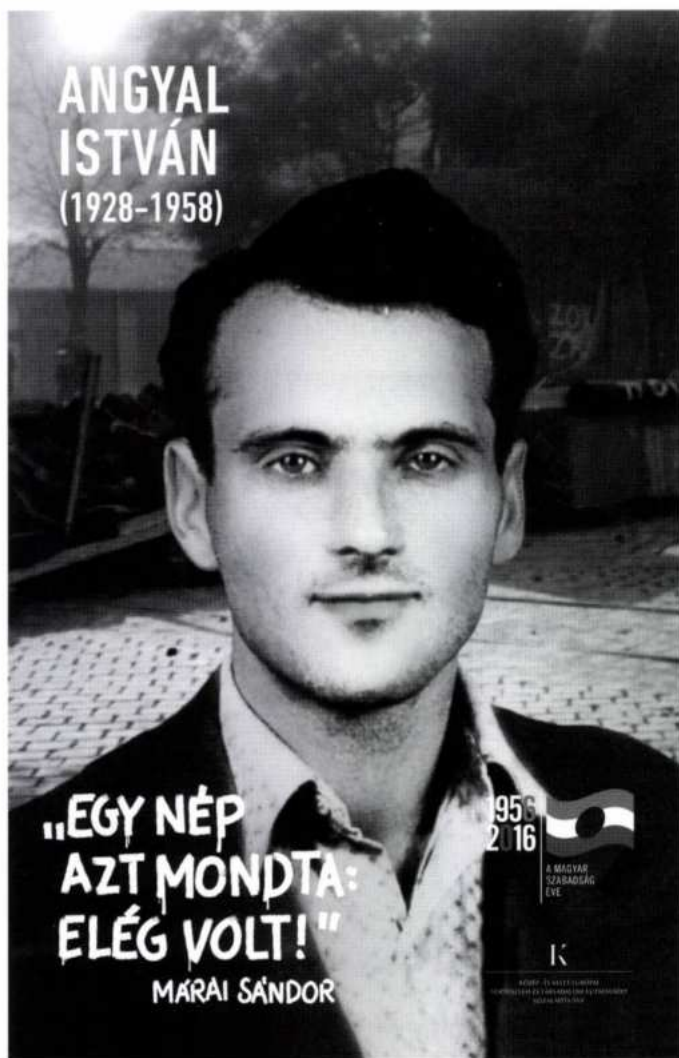
Angyal István építésvezető (1928–1958)

„Én nem ismertem magamban hatalomvágyat. Nem kívántam vezetni embereket, csupán állampolgár kívántam lenni.” Az utolsó szó jogán a bíróság előtt ezekkel a szavakkal indokolta a *Tüzoltó utcai felkelők* legenda parancsnoka, Angyal István az 1956-os magyar forradalomban felvállalt szerepét.

Angyal István a Békés megyei Magyarbányhegyesen született 1928-ban. 1944-ben édesanyjával és egyik nővérével Auschwitzba deportálták, ahol mindkettőjüket elvesztette, nővérét a szeme láttára végezték ki szökési kísérlet miatt. A háború után Budapestre költözött. Leérettségizett, majd pedig magyar-történelem szakra nyert felvételt, ám 1949-ben — miután a Lukács György-vita kapcsán szolidaritást vállalt a filozófussal — kizárták az egyetemről. Vasbetonszerelőként dolgozott, 1950-ben megnősült, egy kislány született.

A forradalom kitörésekor Esztergomban tartózkodott. Csatlakozott a budapesti tüntetéshez, este a Magyar Rádió ostrománál segített a sebesültek ellátásában. Október 25-én részt vett a szovjet támadás ellen tiltakozó „véres zászlós” tüntetésen, javaslatára vonultak követeléseikkel az amerikai helyett a jugoszláv követség elé. A következő napokban rölapokat és forradalmi újságokat terjesztett, valamint a Péterfy Sándor utcai Kórházból szállított élelmet a felkelőknek. Így került kapcsolatba a *Tüzoltó utcai fegyveresekkel*, akiknek a parancsnoka lett. „A harc mindvégig — kezdettől fogva — csak védelmi jellegű volt, egyetlen esetben sem kezdeményeztünk. Védjük a városrészt” — vallott később a csoport tevékenységéről. A Tüzoltó utcaiak a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány alakuló ülésén a civil fegyvereseket képviselték. Angyal részt vett a fegyverszüneti tárgyalásokon, a tűzszünet idején legfontosabb feladatának tekintette a rend fenntartását és a forradalom tisztaságának megőrzését. Sokáig Kádárban bízott a politikai vezetők közül, de a forradalom leverése után már őt tette felelőssé a helyzetért: „Bűnei ezerszer nagyobbak, mint minden elődjének: nemzetirtás, hazaárulás, gyávaság!” — fogalmazott később egy röpcédulán. A második, szovjet támadás után a Tüzoltó utcai csoport november 8-áig folytatta a fegyveres harcot. A bukás után Angyal István csatlakozott a politikai ellenálláshoz: a Péterfy Sándor utcai Kórházból irányította a rölapok tartalmának elkészítését, sokszorosítását és terjesztését. A kórházban november 16-án razziaát tartottak, s amikor tiltakozott társai lefogása ellen, őt is letartóztatták.

Szervezkedés kezdeményezése és vezetése vádjával ítélte halálra első fokon a Fővárosi Bíróság Tutsek Gusztáv vezette tanácsa, majd a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa — Cieslár Viktor elnökletével — jogerőre emelte azt. Bűnösségét soha nem ismer- te el, kegyelmet nem kért. 1958. december 1-jén végezték ki.

Egy róla szóló dokumentumfilmben barátja, az író és költő **Eörsi István**, aki a forradalom alatt a Szabad Kossuth Rádió munkatársa, majd a szovjet megszállással szembeni illegális szervezkedés egyik részvevője volt, így jellemezte Angyalt: „Angyal Auschwitzból való hazakerülése után nagyon hamar kommunista lett. Meggyőződéses, tiszta ideálkommunista, aki úgy érezte, csak a kommunizmustól várhatja, hogy megszűnteti egyszer s mindenkorra az elnyomás minden formáját. Minthogy idealista volt, és nem realpolitikós, nagyon hamar átlátta, hogy miféle rendszer épül itt, s némelyek szerint — mások azt mondják, ez legenda — Sztálin fényképét már '49-ben felakasztotta a vécéjében fejjel lefelé. Ha ez igaz, ez életveszélyes akció volt, mert ha ezzel egy ember is feljeleníti, s így megtalálják, akkor nem egyszerű, sima halált hal, hanem a lehető legszörnyűbb halált.” (*Angyal és Kádár, Internetes forrás*)

Brusznay Árpád klasszika-filológus, tanár (1924–1958)

1941-ben egy tehetséges, hetedikos fiú latin pályázatot nyert egy Vergilius-dolgozattal, amely a lélek túlvilági sorsával foglalkozott. Az Aeneis hatodik énekében a Boldogok Ligete azok osztályrésze, akik a hazájukért haltak meg. Az ifjú Brusznay Árpád akkor még nem sejtette, hogy rá is hasonló sors vár.

Derekegyházon született 1924-ben. Mivel édesapja csendőr, testvére pedig katolikus pap, hiába volt kimagaslóan tehetséges klasszika-filológus, az Eötvös Collegium tagja, egyetemi karierről nem is álmodhatott. Így aztán középiskolai tanárként telepedett le Veszprémben. Az 1956-os forradalom ki- robbanása után a széteső, helyi, kommunista, hatalmi szervek helyébe lépő *Veszprém Megyei Nemzeti*

Forradalmi Tanács egyik vezetője, majd elnöke lett. Szabad, többpárti választásokat követelt, s a szovjet csapatok kivonását hazánkba. Legfontosabb intézkedéseivel a közbiztonságot igyekezett fenntartani, így például sikerrel akadályozta meg, hogy a volt pártfunkcionáriusok és az „ávósok” elleni lincshangulat vérfürdőbe torkollik. November 2-án a Honvédelmi Minisztériumba ment utasításért a nemzetőrség felfegyverzésével kapcsolatban, s bár megerősítést kapott, Veszprémben ez ténylegesen nem történt meg. Perében ennek ellenére a fő vádpont szerint felfegyverezte a civileket, s ez számos halálos áldozattal járó harcok kitörésére vezetett a városban.

1957 áprilisában tartóztatták le államellenes szervezkedés vezetésének vádjával. A halál küszöbén volt

lelkierője egy egész ügyet átfogó beszéd elmondására, amelyben vállalta a forradalom eszméit és tetteinek következményeit. A Győri Katonai Bíróság első fokon életfogytiglanra ítélte. Pap János, az MSZMP Veszprém megyei első titkára azonban a megye „kommunistáinak” és „becsületes dolgozóinak” elvárásaira hivatkozva levelet írt Domonkos Józsefnek, a Legfelsőbb Bíróság elnökének, amelyben „komoly ítélet” meghozatalára kérte. A párttitkár közbelépése

eredménnyel járt, Brusznai Árpádot a Szimler János hadbíró alezredes vezette Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különtanácsa másodfokon halálra ítélte. Megmentése érdekében több ismert, magyar értelmiségi, köztük Kodály Zoltán is közbenjárt a Kádár-kormányzatnál, de sikertelenül; 1958. január 9-én kivégezték.

Az utolsó szó jogán szívhez szóló beszédet mondott. A forradalmat jelképesen olyan ko-

csihoz hasonlította, amelyet mások elindítottak, megvadították a lovakat, majd legráztak arról. „Engem hívtak, hogy fogjam meg a gyeplőt. Én azt megragadtam, minden tölem telhetőt megtettem, hogy a kocsi ne zuhanjon a szakadékba. Elmenekülhettem volna a felelősségre vonás elől, de ezt én nem tettem. Tudásom alapján bárhol megélhetnék sokkal gondtalanabban, mint tanári fizetésemből, de én maradtam. Bármilyen ítélet, kegyelmet nem kérek!”

Szabó János gépkocsivezető (1897-1957)

„Szabó bácsi az egész egység előtt a forradalom tisztaságát szimbolizálta” – így mesélt a *Széna tériek* legendássá vált parancsnokról, Szabó Jánosról a csoport egyik századparancsnoka. Arról a forradalmárról, akit a szabadságharc leverése után a kádári megtorló rendszer a Szovjetunió Kommunista Pártja Elnökségének teljes egyetértésével – Dudás Józseffel együtt – haladéktalanul hadbírószám elé állított. Annak ellenére szabtak ki rá – a fellebbezés lehetősége nélkül – halálos büntetést, hogy az ítéletben az szerepelt: „javára jelentkezik a terheltnek, hogy az erőszakosságot igyekezett megakadályozni, a letartóztatottakkal nem kegyetlenkedett, és ezt beosztottjainak is megtiltotta.”

Szabó János az erdélyi Zaguzsénben született 1897-ben. Végigharcolta az első világháborút, a Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadseregben szolgált, később megjárta a Francia Légión. 1942-ben költözött Budapestre, ahol tehergépkocsi-vezetőként több munkahelyen is dolgozott. 1949-ben tiltott határátlépésért három hónap börtönbüntetésre ítélték, majd 1953-ban az Államvédelmi Hatóság kémkedés gyanújával őrizetbe vette, de kilenc hónapig tartó előzetes letartóztatás után végül elengedték. A kommunista pártnak 1945 és 1948 között volt a tagja. A rendszertől kiábrándult, s a következő szavakkal indokolta az 1956. október 26-ai csatlakozását a Széna téri felkelőkhöz: „A Széna téren levő fegyveres felkelőktől megtudtam, hogy céljuk a független Magyarország létrehozása, a bérek emelése, a szovjet csapatok kivonása Magyarországról, a kommunisták eltávolítása a kormányból stb. A felkelők célkitűzéseivel egyetértettem, s ennek alapján határoztam el, hogy csatlakozom a felkeléshez.” Hamar népszerű lett, s tekintélyt szerzett társai körében, így már másnap ő irányította a felkelőcsoporthoz, sőt, a Forradalmi Nemzeti Bizottmány szeretne volna rábízni az összes budai, fegyveres csoport ellenőrzését. Szabó ezt nem vállalta, de

parancsnokként képviselte a Széna térieket a különböző tárgyalásokon. A csoport kemény harcokat vívott a szovjet csapatokkal. A tűzszünet idején a rend fenntartására törekedtek, felügyelték azt, ÁVH-s tiszteket és pártfunkcionáriusokat ellenőriztek. Szabó bácsi a november 4-ei, második szovjet támadás után is a végső fegyveres ellenállás híve maradt. Miután a Széna teret nem tudták tartani, a csoport kivonult a fővárosból. A szovjetek végül Solymárnál verték szét őket. Szabó János ezután a november 19-ei letartóztatásáig illegálisban maradt.

Szervezkedés vezetésének vádjával állították hadbírószám elé. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Ledényi Ferenc hadbíró ezredes által vezetett különtanácsa 1957. január 14-én a fellebbezés lehetősége nélkül ítélte halálra. Január 19-én végezték ki. A forradalmárok között kivívott tekintélyét jelzi az is, hogy később szintén a megtorlás áldozatává vált *Mansfeld Péter* az ő halála felett érzett bosszúvágygal indokolta, hogy 1958-ban fegyveres csoport alakítását tervezte.

Szilágyi Zoltán, a Széna tériek egyik, katonai vezetője így látta a felkelőparancsnokot a forradalomban: „Önzetlen, tiszta lelkű forradalmárt ismertem meg benne. Még a Széna téren egyszer 6-7000 Ft-ot tett az asztalra, hogy valakitől kapta, fordítsák élelmészre, valamint a hozzátartozók támogatására. [...] Harcolt a restauráció minden jelentkező formája ellen. Nem volt szovjetellenes beállítással. Szimpatikus, őszinte embernek ismertem meg. [...] A pártvezetés

tisztaságáért, a Rákosi–Gerő-vonal ellen harcolt. Bizalmas volt mindenkivel. Egy ízben kijelentette, hogy az elesett szovjet katonák ugyanolyan hősök, mint mi, csupán a vezetőség bűne, hogy egymás ellen kell harcolni. Szabó bácsi az egész egység előtt a forradalom tisztaságát szimbolizálta.” (Eörsi László: Szabó bácsi (1897–1957), *Élet és Irodalom*, 2002. október 18.)

(‘56 hétköznapi hősei című sorozatunkat a következő számunkban folytatjuk.) ♦♦

